

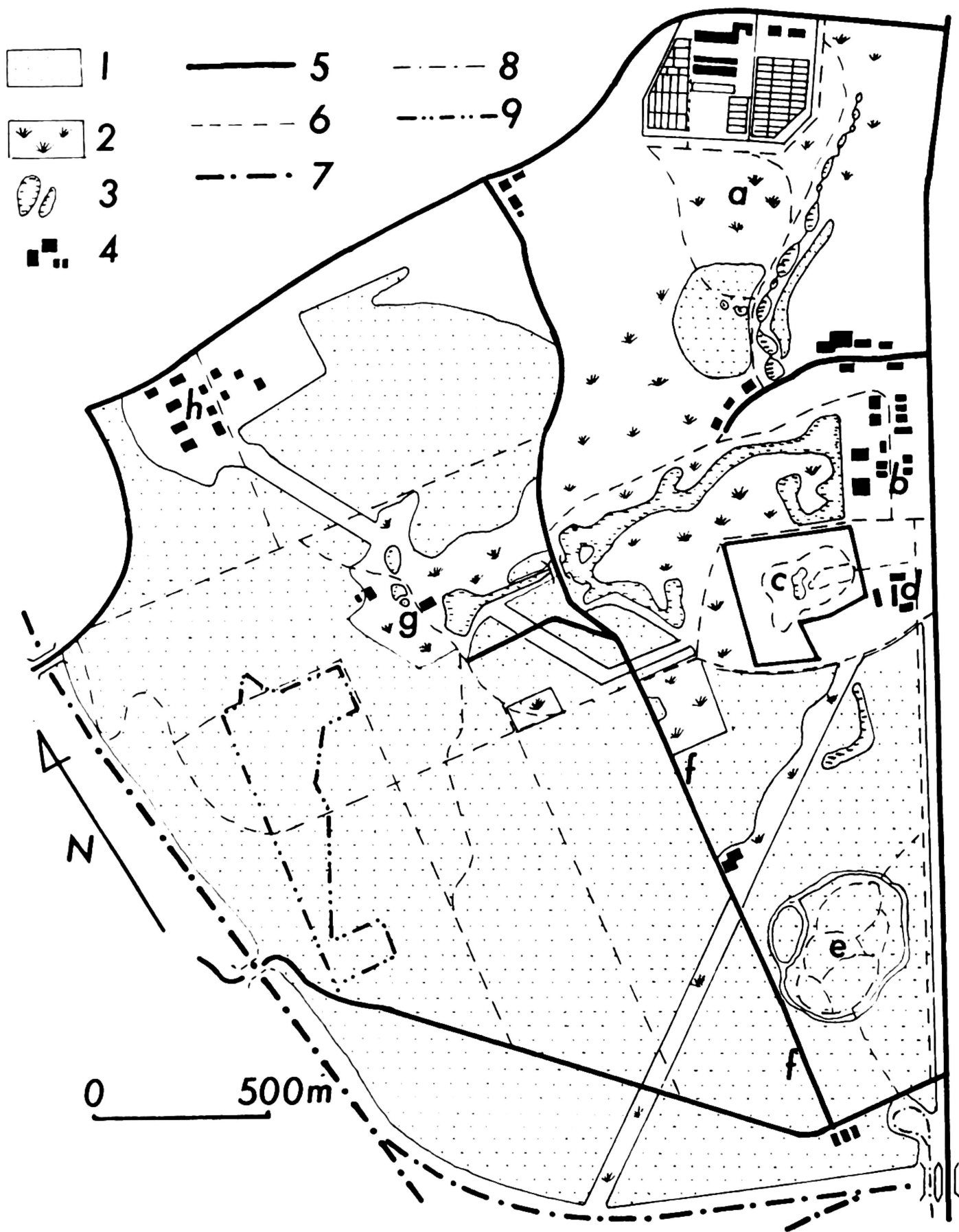
MACIEJ SKORUPSKI

Leśny Park Kultury i Wypoczynku w Bydgoszczy

Forest Culture and Recreation Park in Bydgoszcz

Mieszkańcy wielkich aglomeracji miejsko-przemysłowych chętnie korzystają z miejskich i podmiejskich terenów leśnych, wskutek czego narażone są na szkody powodowane nadmierną, żywiołową rekreacją. Stwarza to konieczność przystosowywania terenów leśnych dla potrzeb wypoczywających. Jednym ze sposobów zagospodarowania lasów podmiejskich dla rekreacji jest tworzenie leśnych parków. Pewnym przykładem może być Leśny Park Kultury i Wypoczynku w Bydgoszczy (LPKiW), utworzony przez władze miasta w 1972 roku. Właścicielem lasów parku jest Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Toruniu, natomiast z ramienia Urzędu Miejskiego prace związane z zagospodarowaniem parku powierzono Miejskiemu Przedsiębiorstwu Zieleni, w którym powołano Zarząd Parku. Szczególny charakter prac prowadzonych przy tego typu zagospodarowania lasu oraz duży areal spowodowały oddzielenie LPKiW od Miejskiego Przedsiębiorstwa Zieleni i powołanie w roku 1983 przedsiębiorstwa pod nazwą Leśny Park Kultury i Wypoczynku w Bydgoszczy. Jest to jednostka utrzymywana głównie z budżetu miasta; w kosztach zagospodarowania lasu partycypują Lasy Państwowe, a ostatnio coraz większego znaczenia nabierają zyski z działalności własnej LPKiW. Poza tym wiele prac związanych z zagospodarowaniem parku wykonywanych zostało w czynie społecznym przez mieszkańców Bydgoszczy (5).

Leśny Park Kultury i Wypoczynku obejmuje obszar o powierzchni 738 ha, z czego tereny leśne około 440 ha (ryc.). Park położony jest w styku z północnymi dzielnicami miasta, pomiędzy linią kolejową w kierunku Gdańska a dawną drogą międzynarodową E-83 (Al. 1 Maja). Mieszkańcy miasta mogą dotrzeć do granic LPKiW korzystając z komunikacji podmiejskiej, linii kolejowej i ukończonej niedawno linii tramwajowej łączącej park bezpośrednio z centrum miasta. Warunki klimatyczne LPKiW są korzystne dla wypoczynku. Wiatrami przeważającymi są wiatry zachodnie, a nie południowo-zachodnie jak na większej części obszaru województwa bydgoskiego. Jest to zjawisko szczególnie korzystne, bowiem stwarza mniejsze niebezpieczeństwo przemieszczania się aero-solu przemysłowego z sąsiednich dzielnic miasta na obszar parku (3).

RYC. Plan sytuacyjny Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Bydgoszczy: 1) tereny leśne, 2) łąki i polany, 3) zbiorniki wodne, 4) zabudowania, 5) drogi asfaltowe, 6) inne drogi i ścieżki, 7) linia kolejowa, 8) linia tramwajowa, 9) ścieżka zdrowia; a – Park Botaniczny, b – tereny wystawowe, c – Ogród Fauny Polskiej, d – dyrekcja i zaplecze techniczne LPKiW, e – Park Rozrywki, f – Główna Promenada Parkowa, g – dawna leśniczówka Zacisze, h – Rynkowo

Dominującym elementem krajobrazu jest czterdziestometrowa krawędź wysoczyzny. Sieć hydrograficzna parku początkowo była bardzo uboga, ale dzięki spiętrzeniu strug wypływających z krawędzi wysoczyzny, utworzono 15 ha zbiornik wodny wyłożony folią, natomiast wzdłuż strugi myślęcińskiej w południowo-zachodniej części parku spiętrzone wody w trzynaście stawów kaskadowych (6). Gleby na obszarach bezleśnych są na ogół średniach klas bonitacji, głównie IV i V klasy (3). Głównymi siedliskami występującymi na terenach leśnych są: bór świeży, bór mieszany świeży i las mieszany świeży. Przy przejmowaniu drzewostanów przez zarząd parku, ich stan sanitarny (zwłaszcza w części południowej) był słaby i wynikał z braku odpowiedniej pielęgnacji oraz niewłaściwego doboru gatunkowego szaty roślinnej, przy niekorzystnych warunkach dla prawidłowej vegetacji roślin (zanieczyszczenie powietrza). Szatę roślinną terenów zalesionych tworzą monokultury sosnowe oraz drzewostany sosnowe z domieszką do 10% drzew liściastych (brzozy, dębu, jarzębu, lipy, robinii) rosnące na glebach słabych, piaszczystych, w części południowej na siedliskach częściowo zdegradowanych (około 75% powierzchni leśnej) oraz drzewostany mieszane i liściaste z dominacją dębu i buka na bogatych siedliskach, głównie na terenach o urozmaiconej rzeźbie, w północnej części parku (około 25% powierzchni leśnej) (7).

Przystosowanie tak dużego obszaru dla potrzeb rekreacji wymagało opracowania szczegółowego planu zagospodarowania, które zlecono Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej w Budgoszczy. Na podstawie powstałego planu terenu parku pod względem funkcjonalnym podzielony został na rejony i sektory oraz zespoły urządzeń z określonymi funkcjami. Rozmieszczono je w zależności od dostępności komunikacyjnej terenu, warunków środowiska przyrodniczego i przewidywanej frekwencji. Wyodrębniono trzy podstawowe rejony: rekreacji sportowej, wystawowo-dydaktyczny i leśny (3).

W rejonie rekreacji sportowej, znajdującym się na terenach leśnych, między Al. 1 Maja, a Główną Promenadą Parkową, został wybudowany Park Rozrywki. Jest to typowe wesołe miasteczko z karuzelami, strzelnicami, zjeżdżalnią, torem melexowym, pawilonem gier i punktami "małej gastronomii". Wybudowano tam również cztery korty tenisowe i pawilon gastronomiczny "Przy Kominku" na powierzchni pod byłą linią energetyczną. Obok niego zlokalizowana jest polana rekreacyjna z estradą i miejscami na ogniska gdzie odbywają się liczne imprezy plenerowe. Poza tym przy wejściu na Główną Promenadę Parkową postawiono trzy domki, w których między innymi mieści się wypożyczalnia sprzętu sportowego. W rejonie leśnym znajdującym się po lewej stronie Głównej Promenady Parkowej, zmodernizowano dawną leśniczówkę "Zacisze", która czasowo wykorzystywana była jako siedziba zarządu parku, a obecnie adaptuje się ją na cele gastronomiczne.

W rejonie wystawowo-dydaktycznym zajmującym tereny niezalesione, jedną z głównych atrakcji dla wypoczywających jest otwarty w 1978 roku Ogród Fauny Polskiej. Jest to mały ogród zoologiczny, eksponujący wyłącznie faunę krajową. Jak wynika z tablicy informacyjnej, skupia on około 260 okazów zwierząt, które reprezentują 70 gatunków. Największy jednak problem poza zdecydowanie za małą powierzchnią, sprawia linia wysokiego napięcia biegnąca dokładnie przez środek Ogródu Fauny Polskiej, a dalej przez tereny leśne parku. W tym rejonie w starym, zaadaptowanym budynku znajduje się siedziba dyrekcji parku. Obok zlokalizowana jest baza sprzętu z zapleczem technicz-

nym. Tutaj też znajduje się główna baza gastronomiczna tzn. wielki bar samoobsługowy i bar "Pod Brzozami". Rejon ten nazwę przyjął od terenów wystawowych, wybudowanych na początku lat siedemdziesiątych z okazji odbywających się w Bydgoszczy centralnych dożynek. W północno-wschodniej części tego rejonu zlokalizowany jest Park Botaniczny. Na jego terenie istnieją dobre warunki środowiskowe (na które składają się konfiguracja terenu i specyficzny mikroklimat), pozwalające na założenie ogrodu botanicznego, bogatego pod względem kolekcji roślinnej (6).

Znajduje się tam piękny drzewostan bukowy oraz kępa brzoź, które wraz z istniejącymi zadrzewieniami i stawami komponują piękny krajobraz. Wykonane zostały już pierwsze nasadzenia i wybetonowano drogi wewnątrzparkowe. Na terenie dawnej wsi Myślęcinek zorganizowano Ośrodek Rekreacji Konnej, który dysponuje kilkunastoma wierzchowcami. Wybudowano również niewielki parcours. Tutaj korzystać można z nauki jazdy konnej, jazdy wierzchem po terenach parkowych oraz jazdy końmi lub kucami na lonży. Organizowane są również przejażdżki bryczkami po terenach parku, a także różnego rodzaju pokazy, np. skoki przez przeszkody (6). Na sąsiadujących wzgórzach myślęcińskich wybudowano wyciąg narciarski, z którego chętnie korzystają entuzjaści narciarstwa.

Jeżeli chodzi o podstawowe urządzenia rekreacyjne, niestety odczuwalny jest ich niedostatek, szczególnie na terenach leśnych. Do urządzeń tych zaliczamy m.in.: miejsca postojowe, parkingi, drogi i ścieżki spacerowe, szlaki turystyczne, zadaszenia i wiatry, ławki i stoły leśne, urządzenia sanitarne i in. (4). Jeżeli przyjedziemy do LPKiW samochodem, możemy skorzystać z parkingów koło terenów wystawowych, przy obwodnicy parkowej w Rynkowie oraz przy Parku Botanicznym, choć tak naprawdę są to tylko z reguły wyasfaltowane miejsca postojowe, o dużej powierzchni. W pobliżu Parku Rozrywki oraz ścieżki zdrowia, poszerzono jezdnię obwodnicy parkowej układając betonowe płyty, które służą jako miejsca postojowe samochodów. Niestety brak jest parkingów, a na skraju drzewostanów parkingów leśnych z prawdziwego zdarzenia.

Pierwszymi inwestycjami w parku były drogi asfaltowe: obwodnica parkowa (udostępniona dla ruchu kołowego) i Główna Promenada Parkowa (zamknięta dla ruchu samochodowego) biegnąca przez środek parku z południa na północ. Wyasfaltowano również ścieżki spacerowe m.in. do i wokół Parku Rozrywki oraz wzdłuż Al. 1 Maja. Jednak na terenach leśnych poruszać się można prawie wyłącznie po drogach leśnych na liniach oddziałowych lub ścieżkach wydeptanych przez wypoczywających. W sumie obecny system dróg i ścieżek na terenach leśnych może spełniać najwyżej rolę podstawy, która powinna zostać uzupełniona gęstą siecią dobrze oznakowanych dróg i ścieżek spacerowych, o nawierzchni gruntowej ulepszonej. Właśnie one powinny zmniejszyć szkody powodowane przez wydeptywanie i dlatego należy maksymalnie przenieść ruch pieszy z runa leśnego na specjalnie przygotowane do tego celu drogi i ścieżki. W ten sposób można znacznie powiększyć pojemność rekreacyjną terenów leśnych (2). Jest to o tyle istotne, że liczba wypoczywających na terenie parku (głównie w rejonie rekreacji sportowej) sięga 15–20 tysięcy ludzi w dni wolne od pracy, co wielokrotnie przekracza wszelkie obliczone wskaźniki pojemności rekreacyjnej naturalnej lasu (1).

Należy stwierdzić duży niedostatek wszelkiego rodzaju wiat, zadaszeń, deszczochronów itp. Kilka zadaszeń typu "wiata górską" oraz kilka innego rodzaju, często nadwyręzonych

przez wandalii nie są w stanie zaspokoić istniejących potrzeb. Sądzę, że na terenie LPKiW powinno się znaleźć ponad sto tego typu zabudowań, odpowiednio wkomponowanych w otaczające drzewostany. Wypoczywający chętnie korzystają z takich obiektów i w dniach o szczytowej frekwencji skutecznie będą odciążać drzewostany. Znaczną ich liczbę powinno się skupić w rejonie rekreacji sportowej, gdzie zapewne jeszcze długi czas frekwencja będzie bardzo wysoka. Równie ważnym elementem wyposażenia parku są ławki i stoły leśne. Bardzo łatwo skonstruować proste, estetyczne, a zarazem trwałe drewniane ławy i ławki, pozornie tylko zużywając więcej materiału. W LPKiW powinno się zamontować co najmniej kilkaset ławek, ław i stołów na całym jego terenie, a nie jak dotychczas jedynie w okolicy Głównej Promenady Parkowej. W przypadku ich braku, wiele osób siada bądź kładzie się bezpośrednio na runie leśnym. Miejsce standardowych miejskich metalowych koszy powinny zająć estetyczne, będące w harmonii z otoczeniem np. kosze drewniane. Ich duża liczba na całej powierzchni LPKiW zmniejszy zapewne jego zaśmiecenie. Na terenie LPKiW nie stawia się praktycznie drewnianych ogrodzeń, które wraz z żywopłotami mogą spełniać dużą rolę w kierowaniu ruchem rekreacyjnym, szczególnie na obrzeżach terenów leśnych.

Znacznym problemem jest wyposażenie LPKiW w urządzenia sanitarne. Jest to o tyle trudny do rozwiązania, że prawie cały teren parku znajduje się w strefie ochronnej ujęcia wody. Na razie tylko podczas dużych imprez z okazji świąt państwowych itp., organizowano punkty z przewoźnymi ustępami "suchymi", których niestety na co dzień jest brak.

Bardzo atrakcyjnie można spędzić czas na wybudowanej w rejonie leśnym ścieżce zdrowia. Interesująco opisana, dobrze wyposażona i corocznie konserwowana przyciąga wielu wypoczywających. Dobrym pomysłem było zamontowanie poidełek przy Głównej Promenadzie Parkowej, z których chętnie korzystają wypoczywający w upalne dni. Tereny parku urozmaicone są również wieloma drewnianymi rzeźbami, czasem o charakterze użytkowym (siedziska, ławy). Pochodzą one z plenerów rzeźbiarskich organizowanych na terenie parku. Natomiast dotkliwie odczuwalny, szczególnie przez dzieci jest brak dobrze wyposażonych placów zabaw. Warto skorzystać z wyjątkowo dogodnych warunków do budowy punktów widokowych (których jak dotąd brak), jakie stwarzają skarpy na krawędzi wysoczyzny. Zlokalizowane na ich zboczach i szczytach, trwałe platformy i pomosty widokowe, z których można by oglądać panoramę Bydgoszczy i LPKiW, chętnie byłyby odwiedzane przez wypoczywających.

Należy też stwierdzić duży niedostatek tablic informacyjnych w parku. W zasadzie spotyka się tablice z regulaminami, przepisami i zakazami. Przy terenach wystawowych i przy wejściu na Główną Promenadę Parkową umieszczono tablice z planem parku. Dalej jednak każdy kto wejdzie na teren LPKiW, musi liczyć na własną pamięć i orientację, brak jest bowiem wszelkiego rodzaju drogowskazów i tablic kierunkowych. Trwałe oznakowanie tras i obiektów w LPKiW jest niezbędne, ażeby umożliwić swobodne poruszanie się po całym jego terenie. Rolę tę powinny spełniać różnego rodzaju szylidy, tablice, drogowskazy, piktogramy oraz oznakowania szlaków spacerowych (4).

Równoległe z zagospodarowaniem technicznym LPKiW, jego drzewostany powinny być przebudowane w kierunku maksymalnego ich przystosowania do rekreacji. Szczegółowe plany przebudowy drzewostanów LPKiW opracowano już na początku lat siedemdziesiątych. Obejmują one zarówno przebudowę biologicznej substancji drze-

wostanów, zgodnie z siedliskami na których rosną, jak i zmiany struktury przestrzennej drzewostanów, ze szczególnym uwzględnieniem zmian krajobrazu, który należałoby systematycznie kształtować głównie na obrzeżach lasu. Mimo upływu wielu lat, plany te, po wprowadzeniu niewielkich korekt można by zrealizować. Niestety praktycznie nie rozpoczęto kompleksowych prac realizujących te plany. Lasy Państwowe wykonują jedynie rutynowe prace pielęgnacyjne, a LPKiW nie dysponuje wystarczającymi siłami i środkami, a także wykwalifikowaną kadrą aby podjąć się tego zadania samodzielnie.

Administrowanie terenów leśnych parku przez Lasy Państwowe ochroniło przed niekontrolowanym wyrębem przez pracowników LPKiW. Jednak z drugiej strony Lasy Państwowe nie podjęły się przebudowy drzewostanów same, ani też udzieliły znacznej pomocy technicznej i fachowej, które byłyby niezbędne do prowadzenia tych prac przez LPKiW. Efektem jest to, że większa część terenów leśnych LPKiW nie różni się niczym szczególnym od przyległych lasów, administrowanych przez Lasy Państwowe. Niemniej, należy zwrócić uwagę na prowadzone pewne próby przystosowania drzewostanów do rekreacji przy Głównej Promenadzie Parkowej i okolicach Parku Rozrywki. Prace tam wykonane to przede wszystkim podkrzesywanie gałęzi do 2,5–3 m w drzewostanach II i III klasy wieku oraz wprowadzanie kępowych podszytów. Wprowadzane są również nowe zadrzewienia i zakrzewienia na terenach otwartych parku.

Nieodłącznie z pobytem człowieka w lesie, wiąże się problem szkód wyrządzanych przez niego. Także i w LPKiW można spotkać się z efektami wandalizmu widząc np. połamane gałęzie i drzewka, zniszczone ławki i kosze na śmieci, rozrzucone po lesie różnego rodzaju odpadki. Problemem są również często zdarzające się kradzieże drzewek i krzewów ozdobnych. Najgroźniejsze jednak dla lasu są pożary i nie omijają one lasów parku. Na przykład w roku 1986 wybuchło ich aż 7, które pochłonęły 6 ha lasu. Największy pożar miał miejsce w połowie lat siedemdziesiątych, kiedy spłonął młodnik o powierzchni 5 ha. Obecnie wykorzystuje się tę powierzchnię jako polanę rekreacyjną. Inne zniszczone przez pożar drzewostany z reguły się odnawia i jest to jedyna do tej pory stosowana możliwość wprowadzania odpowiedniego składu gatunkowego drzewostanu.

Niezależnie od wyposażenia terenów LPKiW w urządzenia umożliwiające wypoczywającym w miarę wygodne i przyjemne spędzenie czasu oraz rekreację na łonie natury, konieczne jest rozwijanie działalności reklamowej, informacyjnej i dydaktycznej. W kilku miejscach w Bydgoszczy stawiane są tablice, plansze i drogowskazy zapraszające do Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku. Również gabloty w przejściach podziemnych przy Dworcu Głównym PKP i pod rondem XXX-lecia, którymi dysponuje LPKiW wykorzystywane są do reklamowania imprez odbywających się na jego terenie oraz stałych atrakcji parku. Wydano również informatory na temat LPKiW, które są nieosiągalne z powodu niskich nakładów. Nadal mieszkańcy Bydgoszczy czekają na ciekawie wydany, koniecznie z dokładną mapą, w wielotysięcznym nakładzie folder, reklamujący nie tylko obiekty LPKiW ale też jego biologiczne walory. Staraniem LPKiW wydano również liczne znaczki pamiątkowe i nalepki o tematyce mniej lub bardziej związanej z parkiem. Na terenach wystawowych LPKiW organizowanych jest wiele wystaw i pokazów praktycznie tylko o tematyce ogrodniczej, rolniczej i przemysłowej. Niestety jest tam bardzo mało miejsca dla tematyki i problemów lasu i gospodarki leśnej. Natomiast na terenach leśnych, głównie w rejonie rekreacji sportowej organizowanych jest wiele

festynów, koncertów i kiermaszy bardziej charakterystycznych dla starówek miejskich niż dla lasu.

Duże znaczenie w propagowaniu tematyki przyrody i ochrony środowiska, a równocześnie w ukierunkowaniu ruchu rekreacyjnego, mają zwierzynce i ogrody botaniczne. W Ogrodzie Fauny Polskiej możliwości te wykorzystano. Interesujące wprowadzenie w tematykę zwierzynca i informacja na jego temat na tablicach oraz szczegółowe opisy biologii gatunków i ich roli w przyrodzie na pewno może wiele nauczyć. Natomiast Park Botaniczny nadal czeka na odpowiednie zagospodarowanie. Mimo sprzyjających warunków brak jest również na terenie LPKiW jakiegokolwiek rodzaju szlaków dydaktycznych. Za to dobrym pomysłem jest idea budowy muzeum przyrodniczego. Właśnie w nim, poza ekspozycjami o tematyce ogólnoprzyrodniczej, można by zaznajamiać mieszkańców miasta o roli lasu i jego wpływie na środowisko, a także o wpływie człowieka na las.

Kilkunastoletnia historia LPKiW w Bydgoszczy pokazała, że musimy się jeszcze wiele nauczyć, by racjonalnie korzystać z dóbr jakie nam daje las. W LPKiW las zszedł do roli drugorzędnej, pełniąc jedynie funkcję tła rekreacji. Rozdział obowiązków między LPKiW i Lasy Państwowe najbardziej niekorzystnie odbił się na stanie lasu, który do tej pory nie jest przystosowany do pełnienia funkcji rekreacyjnych. Mają w tym swój udział obecne trudności gospodarcze, które sprawiają LPKiW typowe kłopoty (brak personelu, mało atrakcyjne zarobki, brak środków i sprzętu). Wykonuje się jedynie prace na terenach reprezentacyjnych (w rejonie wystawowo-dydaktycznym, rejonie rekreacji sportowej i przy Głównej Promenadzie Parkowej), natomiast pozostałe tereny leśne czekają na lepsze czasy. Jest to oczywiście sytuacja nienormalna, która jednak w pełni nie usprawiedliwia obecnego zagospodarowania parku.

Należy jak najszybciej zacząć działać w kierunku odpowiedniego przystosowania tych terenów do wzrastającej liczby wypoczywających, zwracając szczególną uwagę na ochronę lasu i będące z nim w harmonii zagospodarowanie rekreacyjne, aby móc spełnić podstawowe założenie gospodarki leśnej tj. trwałość i ciągłość użytkowania (w tym przypadku rekreacyjnego). Jednak drogą do tego celu to jest nie tylko odpowiednia zabudowa techniczna i przekształcenie szaty roślinnej, ale również intensywna działalność informacyjno-dydaktyczna, tak aby wypoczywający nie był jedynie intruzem w lesie, ale stał się również jego sprzymierzeńcem.

*Z Katedry Ochrony Lasu i Środowiska Przyrodniczego
AR w Poznaniu*

Literatura

1. Gierliński T.: Pojemność rekreacyjna lasów. Las Polski 1980, 18.
2. Gierliński T.: Pojęcia i definicje z zakresu projektowo- organizacyjno-hodowlanego przystosowania lasu do rekreacji. Las Polski 1987, 21.
3. Informacja o miejscowym szczegółowym planie zagospodarowania przestrzennego LPKiW w Bydgoszczy. Wojewódzka Pracownia Urbanistyczna 1972, Maszynopis.

4. Kasprzyk S.: Turystyczne zagospodarowanie lasu. PWRiL, Warszawa 1977.
5. Leśny Park Kultury i Wypoczynku. Społeczna Rada Budowy LPKiW, Bydgoszcz 1974.
6. Leśny Park Kultury i Wypoczynku – LPKiW, Bydgoszcz 1984.
7. Opis techniczny przebudowy drzewostanów LPKiW w Bydgoszczy Wojewódzka Pracownia Urbanistyczna 1972, Maszynopis.

Artykuł wpłynął do Komitetu Redakcyjnego w marcu 1990 roku.